

ANADOLU'DA ÖNEMLİ BİR KÜLTÜREL MERKEZ: OSMANCIK

Fatih MÜDERRİSOĞLU

Özet

Osmancık Orta Karadeniz bölgesinin iç kısmında yer alır. Çorum'a bağlı Kızılırmak nehri kıyısına kurulan tarihi bir ilçe merkezidir. Pirinci ile tanınır. Koyunbaba Köprüsü günümüze ulaşan en anıtsal Osmanlı eseridir. Koyunbaba, bölgede yaşadığına inanılan Bektaşî ereni olup adını taşıyan tekeden bazı izler mevcuttur. Ayrıca Kale, İmaret ve Akşemseddin camileri ile Paşa Hamamı diğer dikkati çeken yapılardır. Osmancık, doğal güzellikleri kadar anayol güzergahlarından biri üzerinde bulunması nedeniyle geçmişte cazibe merkezi idi. Bu bağlamda Osmanlı devletinde sadrazamlık(başbakan) görevine kadar yükselen Koca Mehmet Paşa ile Baltacı Mehmet Paşanın Osmanlı kökenli olması kentin önemine işaret eder.

Anahtar kelimeler: Osmancık, Koyunbaba, Koyunbaba Köprüsü, Kızılırmak, Baltacı Mehmet Paşa

An Important Cultural Centre In Anatolia: Osmancık**Abstract**

Osmancık is located in the inner side of Middle Black Sea Region. Osmancık, belonged to Çorum, was founded by the River Kızılırmak. It is an historical town. It is famous for its rice. Koyunbaba Bridge is the most monumental Ottoman work reaching so far. Koyunbaba is a Bektaşî who is believed to have lived in the region and there are traces from the convent named after him. Moreover, a Castle, a multi-functions building, Akşemseddin Mosque and Pahsa Hamamı are the other attractive buildings. Osmancık, not only for its nature beatius but also for being on one of the mainroads, was a charm centre. It is known for the two famous statemen; Koca Mehmed Pahsa, the grandwizier in Ottoman State and Baltacı Mehmed Pahsa.

Key words: Osmancık, Koyunbaba, Koyunbaba Bridge, Kızılırmak River, Baltacı Mehmed Pahsa.

Makale, günümüzde sessiz ve sakin ortamıyla Osmanlı dönemindeki kadar ilgi görmeyip yeterince de tanımayan Osmancık ilçesine, özellikle kültürel açıdan dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yerleşimin sahip olduğu değerler ayrıca vurgulanarak geçmişten günümüze bir köprü kurulmaya çalışacaktır

Osmancık, Orta Karadeniz bölgesinin iç kısmında denizden 430 m. yükseklikte Kızılırmak Nehrinin kıyısına da Çorum'a bağlı bir ilçe merkezidir. Çorum'a 59 km, Ankara'ya 300km uzaklıktadır. İlçenin yüzölçümü 1187 km² olup çevresinde Çorum, Samsun, Amasya ve Kastamonu toprakları yer alır. Arazi, dağlık ve engebeli alanlar, verimli ovalar ve ormanlık alanlar içerir. Karadeniz iklim kuşağının hakim olduğu ilçede, Kızılırmak Nehrinin getirdiği bereketli özellikle pirinç ekimi, bağ ve bahçecilik yaygındır. Sıcaklık ve rutubetin nispeten yüksek oluşu nedeniyle çevre pirinç tarımı için son derece uygundur. Özellikle nehir kıyısındaki pirinç tarlaları verim, ürün kalitesi ve çeşidi ile farklılaşır. Sonuçta nehir yaşam kaynağı olup şehre zenginlik getirir.

Osmancık, Antik zamanda "Halys" (tuzlu su), Osmanlı döneminde "Nehr-i Ahmer", günümüz de ise "Kızılırmak" adıyla tanınan Türkiye'nin en uzun akarsuyunun kenarına kurulan bir yerleşmedir. Özellikle kentin, nehrin sağ sahilini oluşturan kuzeyde gelişmesinin nedenini; üzerinde bir kalenin de yer aldığı büyük ve yüksek bir kayalığın güvenlik açısından değerlendirilmesi şeklinde düşünebiliriz. Şehrin fiziki gelişimine baktığımızda kayalık bir alanın çevresinde biçimlendiği anlaşılır. Küçük bir yerleşim nüvesinin yer aldığı sol (güney) sahil ise geçmişten günümüze Gemiciler Mahallesi adıyla tanınır. Nehrin her iki yakası Osmanlı dönemine ait anıtsal bir taş köprü ile birleştirilmiştir.

Nehir, kayalık alanlar, zengin bitki örtüsüyle kaplı tepeler, pirinç tarlaları ve bahçeleriyle Osmancık cazip doğal güzelliklere sahiptir. Bu güzellik, tarihsel dönemler içinde inşa edilen kale, köprü, cami, medrese, türbe, hamam, çeşme, ev vb. mimari eserlerle kültürel açıdan da zenginleştirilmiştir. Ayrıca İstanbul ve çevresini Kuzey Anadolu üzerinden Orta ve Doğu Karadeniz ile Doğu'ya bağlayan ana yolun Osmancık' dan geçmesi de ilçenin önemini artırmıştır.

Kentin tarihsel süreç içerisinde kuruluş ve gelişim evreleri ile adlarına gelince; Doğasının güzelliği ve yol bağlantısından kaynaklanarak bugünkü ilçe merkezinin yerinde ve yakınında eski bir yerleşimin olabileceği düşünülebilir. Fakat Fişekçi Kayası adıyla bilinen kayalık alanın üzerindeki kale ve çevrede rastlanan bazı antik taşlar dışında henüz maddi veriler yeterli değildir. Ayrıca Osmancık – Çorum yolunun 35-45 k.m.leri arasındaki Kırk Dilim mevkiindeki antik döneme ait kaya mezarları da gerekli bilgiyi vermez.

Kimi yayınlarda Osmancık'ın yerinde Türk dönemi öncesinde sırasıyla, "Alyasos", "Pimolisa" ve "Eflanos" adlarıyla kurulan efsanelerle örtüşen

yerleşimler olduğu ileri sürülür. (Saraçer 2000: 127-129).

Türk döneminde ise yerleşimin önceleri “Sorgun”, daha sonra ise bugünkü “Osmancık” ismini aldığı kabul edilir (Saraçer 2000: 129-137). Aslında kent tarihi için önemli olan bölgenin uzun zamandır kesintisiz bir iskâna sahip olduğunun anlaşılmasıdır. Araştırmacı C. Texier, Osmancık’ın Paflagonya ile Pontus bölgeleri arasında olduğundan söz etmektedir (Texier 2002: 212).

Kentin tarihsel sürecinde 11. yüzyılın sonundan itibaren Türk izlerine rastlanır. 1071 Malazgirt Savaşından birkaç yıl sonra şehrin Bizanslılardan alındığına ve Danişmendogullarının bölgede hüküm sürdüğüne inanılır.

Yerleşimin Osmancık adını alması konusunda farklı görüşler söz konusudur. Halkın da dilinde dolaşan bir rivayete göre Kale’nin, Osman adlı bir kumandan tarafından fethedildiği veya kumandanın askerleri arasında bu adı taşıyan bir kahramanın kuşatma sırasında şehit düşükten sonra kaleye gömüldüğü ve Osman Dede adıyla ziyaret edildiği şeklindedir. Diğer bir görüş ise Osmanlı Beyliğinin manevi kurucusu kabul edilen Ertuğrul Gazi’nin bugünkü Osmancık kentinde bir süre konakladığı ve bu sırada oğlu Osman’ın burada doğduğu için kentin isim babası olduğu yorumu yapılır (Saraçer 2000: 130-132).

Danişmendoğullarından sonra Osmancık Kadı Burhaneddin tarafından kurulan bir beyliğin sınırları içinde kalmış ve Sultan I. Bayezid (1389-1403) tarafından fethedilmişse de kesin alınışın bölgeye hakim olan I. Mehmed (Çelebi) (1413-1421) zamanına rastladığı kabul edilir (Bulduk 1992:130).

Kentin Osmanlı dönemindeki ilk ve en önemli imarı 15. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Osmancık doğumlu olup sadrazamlık makamına kadar yükselen “Koca” Lakaplı Mehmed Paşa, Sultan II. Murad (1421-1451) döneminde, Osmancık’a külliye tasarımlı büyük bir vakıf inşa ettirmiştir. Benzer şekilde dönemin alim ve önemli bir din adamı olan Akşemseddin de bir süre kentte kalmış ve müderrislik yapmıştır. Bugün değişiklikler geçiren ve alimin adını taşıyan yapının da 15. yüzyıla ait olduğu sanılır. (Ayverdi 1989: 528-535)

15. yüzyılın ikinci yarısı da Osmancık için son derece önemli mimari eserlerin yapıldığı zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde Sultan II. Bayezid (1481-1512), yerleşimin iki yakasını birleştiren büyük bir köprü ile bölgede adını Bektaşî şeyhi olarak duyuran Koyunbaba için kent dışına bir tekke inşa ettirmiştir (Yüksel 1983: 358-359).

Böylece şehir 15. yüzyıl sonunda, içinde tekkesi, köprüsü, imareti, camileri, medrese ve çarşıları bulunan önemli ve büyük bir yerleşme haline dönüşmüştür. Kent, çeşitli mahallelere ayrılmış önemli kişi ve yerlerin adları mahallelere verilmiştir (Bulduk 1992: 143).

Osmancık idari açıdan kaza (ilçe) merkezi olarak zaman içinde Amasya ile Çorum sancakları arasında yer değiştirmiştir. 19. yüzyıl sonundan itibaren ise Çorum'a bağlanmıştır. Şehrin nüfusu konusunda farklı tarihler için çeşitli

tahmini rakamlar ileri sürülür. Kaza merkezine bağlı nahiye (belde) ve karye (köy)ler hariç tutulursa kent içi nüfusu 3.000 (Bulduk 1992:143) ile 8.940 (Saraçer 2000:21) arasında değiştiği ileri sürülür. 1907 tarihli bir belge ise, 66'si gayr-i müslim olmak üzere merkez nüfusunu 4753 olarak vermektedir (Emiroğlu 1995: 263-270). Cumhuriyet başında da aynı rakamlar civarında dolaşan nüfus 2000 sayımında 25.000'ni aşmıştır.

Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılda Doğu'ya yaptığı fetihler sonucu sınırlar İran, Kafkasya ve Basra Körfezine kadar genişleyince, eski yol şebekeleri bazı onarım ve güzergah değişiklikleriyle yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda Anadolu topraklarında bir anayol, başkent İstanbul'u Gebze-İzmit-Bolu-Çerkeş-Tosya-Hacı Hamza üzerinden Osmancık'a uğrayıp Merzifon'a devam ediyordu. Merzifon'da ise yol ayrımı söz konusu idi. "Anadolu Orta Yolu" adıyla tanınan bu yol, Merzifon sonrasında Amasya-Tokat/Sivas-Malatya-Diyarbakır-Mardin-Musul üzerinden Bağdat'a ulaşıyordu. "Anadolu Sol Yol" 'u ise Niksar-Erzurum üzerinden Doğubayazıt' a gidiyordu (Halaçoğlu 2002:69-93). Bahsi geçen yol ağları üzerindeki her önemli durak, konak yeri menzil olarak değerlendiriliyordu. Askeri (sefer), ticari (kervan), ulaşım (seyahat) ve haberleşme (ulak) amaçlarıyla yüklenen ana yol üzerindeki Osmancık, başkent İstanbul'a 125-131 saat uzaklıkta idi. İstanbul tarafına devam edildiğinde bir önceki menzil Hacı Hamza'ya 8-9, iki önceki menzil Tosya'ya 18, Doğuya doğru sonraki menzil Merzifon'a ise 12-14 saat uzaklıkta idi (Halaçoğlu 2002:75). Diğer menziller gibi Osmancık menziline de savaş, isyan vb. gibi özel durumlarda sayısı artırılan beygir besleniyordu. Yeterli sayıda dinlenmiş beygirin menzilhanelerde bulundurulması haberin ulak eliyle zamanında yetiştirilmesi açısından son derece önem taşıyordu.

Osmancık, mevcut bir yazılı belge ışığında IV. Murad'ın 1635 tarihli Revan Seferi dönüşünde ordunun bir gün kaldığı menzil olmuştur (Ünver 1952: 547-576). Kaydedilen bilgiye göre yerleşim bu tarihte, kalesi sarp yer olması, nehri ve köprüsüyle dikkati çekiyordu. Benzer şekilde Sultan IV. Murad'ın 1638' deki Bağdat Seferi dönüşünde sadrazam Kara Mustafa Paşa ordusuyla Osmancık üzeri İstanbul'a dönmüştür (Sahillioğlu 1988: 52).

Kent, 17. Yüzyıl ikinci yarısında önemli bir kişiyi daha yetiştirmiştir. Koca Mehmed Paşa'dan sonra tarihte Baltacı adıyla sadrazamlığa kadar yükselen Mehmed Paşa'da Osmancık doğumludur. "Baltacı" lakaplı doğduğu kenti unutmamış, şehre su getirtmiş ve dört çeşmeyle şehrin değişik yerlerine dağıttırmasıdır (Anonim 1999: 154).

17. Yüzyılda kentle ilgili önemli bir gelişme de ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin yerleşimi ziyaret edip dikkat çekici bilgiler vermesidir (Evliya Çelebi 1993: 523-526). Tosya-Hacı Hamza üzerinden dokuz saatte kente gelen Çelebi, Osmancık'ın Çorum sancağında bir voyvodalık olarak yönetildiğini, bağının ve bahçesinin bol olduğunu, küçük, sağlam, kare planlı ve demir kapılı olarak bahsettiği yüksek bir kalesinin altında 1000 civarında yeşillikler içinde evlerinin bulunduğunu belirtir. Seyyah, ayrıca halkının Bektaşî olduğunu, kentte

yedi mahalle ve yedi cami, on han ile sayısı az fakat içinde her şeyin bulunduğu dükkanlardan söz eder. Kentte bir gün misafir edilen seyyah, ırmak kenarındaki hamamdan, su dolaplarından, Anadolu'da benzersiz olduğunu ileri sürdüğü köprüden ve özellikle hayli etkilendiği Koyunbaba'dan bahseder. Koyunbaba için Hacı Bektaş'ın halifesi ve Bektaşi şeyhidir ifadesi kullanan Çelebi, tekkenin cami, türbe, derviş odaları, yemekhane, han, mutfak, kiler ve çeşitli odalardan oluştuğunu, bakımlı ve üzerlerinin kurşunla kaplı olduğundan bilgi verir. Tekke içinde duvar yazıları ve bazı tekke eşyalarının da bulunduğunu vurgulayan seyyah, daha sonra Merzifon yoluyla kenti terk eder (Evliya Çelebi 1993: 526).

Evliya Çelebi dışında Osmancık, yol üzerinde bulunduğu için özellikle 18-20.yüzyıllar arasında çok sayıda gezgine ev sahipliği yapmıştır. Bu seyyahlar dışında 19. yüzyıl başında Bozoklu Osman Şakir tarafından çizilen minyatür, kente ait görsel belge açısından kayda değerdir (Unat 1987).

20. yüzyıl başına ait Ankara Salmelerinin birinde, yerleşimin yaklaşık yüzyıl önceki durumuna ait bazı ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Kentte 883 hanede 4753 kişi yaşamakta olup 219 dükkan, 16 değirmen, 13 cami, 7 çeşme, 4'er mağaza ve han ve birer mescit, medrese, tekke, imaret, hükümet konağı ve telgrafhane göze çarpmaktadır. Salmelerde ayrıca kentin Çorum'un bir kazası olduğu, Ziraat Bankası dahil mevcut daire ve çalışanlarının adları verilmekte, coğrafi konum, tarihsel geçmiş, sosyal ve ekonomik yaşama dair kesitler sunulmaktadır (Emiroğlu 1995: 263-270).

Günümüze gelince, sözü edilen belgelerde bahsi geçen yapılardan bazıları günümüze maalesef ulaşmamıştır. Osmancık'ın Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde birinci derece deprem kuşağı üzerinde bulunması ve son büyük depremin 1943'de yaşanmasından sonra kentin fiziksel dokusunun değiştiği tahmin edilebilir. Cadde ve sokakların genişliği, eski evlerin azlığı, kimi yapıların günümüze ulaşmaması deprem dışında, yangın, sel gibi doğal afetler dışında insan eliyle yapılan yıkımları da düşündürmektedir.

21. yüzyılda, Osmancık için yapılacak en önemli hizmetlerden biri korumacılık olmalıdır. Doğru zamanda asli biçimine uygun onarımlar hedeflenmelidir. Genelde halkımızın kafasındaki yaygın ve yanlış düşünceye göre çok katlı bina inşa etmek, eski yapıları yıkmak, dar sokakları genişletmek modernlik gibi algılanmaktadır. Oysa eski dokuya ve yapılara yapılacak her yanlış müdahale dönüşü olmayan hatalara yol açacağı gibi Osmancık'ın geçmişiyle bağlantısını koparacaktır. Bu konuda kaymakamlık, belediye ve halka ayrı ayrı ve ortak görevler düşmektedir.

Kente kimlik oluşturan ve mimarisiyle özellik taşıyan tarihi yapılara gelince; kronolojik olarak önce kaleden başlamak gerekir.

KALE: Nehrin sağ sahilinde yerden yaklaşık 70 m. yüksekliğinde doğal Fişekçi Kayası'nın üzerine konulanmıştır. Zaman içinde "Osmancık" "Kandiber Kalesi" ve "Kal'â-i âsümân" (Gökyüzünün Kalesi) adlarıyla

tanınmıştır (Saraçer 2000: 38-40). Konumuna, geriye kalan izlere ve kimisi efsanevi bazı bilgilere göre, Antik çağda Helenistik veya Roma döneminde inşa edildiği tahmin edilebilir. İçinde ve çevresinde bazısı bezemeli tipte devşirme malzemeye rastlanır. Bozoklu Osman Şakir'in 19. yüzyıl başına ait minyatüründe kalede yaşama ait mekânlar göze çarpar. Kale kapıları, kuyu, nehirle bağlantıyı sağlayan geçit ve bazı mekan izleri kalede bir zamanlar garnizon biçiminde küçük bir yerleşim olduğunu düşündürür. Bir söylentiye göre kale, Osman adlı bir asker ya da kahraman tarafından olasılıkla Bizanslıların elinden alınmıştır. Bu kişinin adının sonradan şehre ve kaleye verildiği iddia edilir.

Erozyon ve depremler sonucu yapıda bazı bölümler çökmüş, yıkılmışsa da kale hala etkileyici olup yerleşime siluet oluşturmaktadır. Geçmişte olduğu gibi kale ile kent dokusu ilişkisi hâlâ güçlüdür. Şehir kalenin dört bir yanında genişleyerek gelişimini sürdürmektedir. Kayalar ve kale rüzgârı kestiğinden Osmancık'ta daha ılıman ve sıcak iklim yaşanır.

Koca Mehmed Paşa Cami: "İmaret Cami" adıyla da bilinir. Vakfîyesine ve bazı mimari izlere göre külliye şeklinde inşa edilmiştir. Banisi "Koca" ya da "Hızırzâde" lakaplarıyla ünlenen Mehmed Paşa'dır. Osmancık doğumlu Paşa, zaman içinde sadrazamlık makamına getirilmiş ve dönemin padişahı II. Murad (1421-51)'in 1428-29 H. / 1437-38 M. yılları arasında on yıl süreyle yanında bulunmuştur. Bursa ve Osmancık'a çeşitli hayır eserleri yaptıran Mehmed Paşa, 1439 tarihli vakfîyesine göre Osmancık'daki eserleri için çok sayıda taşınır ve taşınmaz mallarını vakfetmiş; 1440'da ölünce de camisinin hazinesine gömülmüştür. Vakfîyesi dönemine göre büyük hacimli olup, ayrıntılı özellikler içerir. Vakfîyeye göre Mehmed Paşa, caminin dışında iki hamam, han, imaret ve bedesten inşa ettirerek kalenin altındaki geniş bir sahayı külliye alanı olarak değerlendirmiştir. Yaptırdığı eserlerden sadece cami ile hamamlardan biri günümüze ulaşmıştır. Bu eserler hâlen kullanılmaktadır.

Külliyenin ana yapısı camidir (Ayverdi 1989: 529-535). İşlev açısından çok işlevli, plan bakımından "1" planlı yapılar grubuna girer. Erken Osmanlı döneminde oldukça yaygınlık gösteren bu plan şeması Bursa'nın etkilerini taşır.

Taçkapı üzerindeki kitabesine göre yapı, 834 H./1430-1431 M. Tarihinde yaptırılmıştır. Kitabe de banisi adı, tarih, dönemin padişahının adı ve imaret sözcüğüne rastlanır.

Günümüzde kısmen zemin altında kalan yapının planı şöyledir. Merkezde ard arda kubbeli iki mekân ile kuzeydeki sofaya birer kapıyla açılan yan odalar şeklinde tasarlanmıştır. Mekânlardan güneydekinin içinde mihrap ve minber barındırmasından dolayı bu mekânın ibadet yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tip yapılar inşa edildikleri zaman zaviyeli cami olarak kullanıldıkları için her mekân namaza ayrılmayıp bazı odalar sohbet, yatı ve eğitime de ayrılıyordu. İçi sıvanan caminin cepheleri taş ve tuğlanın bir arada kullanılmasıyla alması tekniğe inşa edilmiştir. Minaresi sonradan

yenilenmiştir. Son cemaat yeri bulunmayan eserin en dikkati çeken yeri ahşap ve taş bezemeleriyle taçkapısıdır.

Caminin güneyinin ise bir zamanlar hazire olarak kullanıldığı, geriye kalan birkaç mezar taşından anlaşılmaktadır.

Koca Mehmed Paşa Hamamı: Bugün Koca Mehmed Paşa'nın adıyla tanınan hamam Belediye'nin karşısındadır. Tek hama plan şemasındadır. Kitabesi Çorum Müzesindedir. Hâlâ kullanılan yapının çevresi yol ve yapılarla kuşatılmıştır.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan hamam, soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, külhan ve su deposundan oluşur. En büyük mekân üzeri bir kubbeye örtülü soğukluk/soyunmalık bölümüdür. Buradan bir kapı ile üç kubbeli ılıkılık kısmına geçilir. Sıcaklığın merkezinde göbek taşının yer aldığı kubbeli bir birimle, ona açılan eyvan ve halvetler göze çarpar. Yapı zaman içinde bazı onarım ve eklemeler geçirmiştir.

Akşemseddin Camii: 15. yüzyıla damgasını vuran dönemin ünlü âlim ve din adamıdır. Yaygın adı Şemseddin Mehmed b. Hamza'dır (Nalbantoğlu 2001: 17-20). Akşemseddin adını taşıyan bir eser, günümüzde Osmancık'da cami olarak kullanılmaktadır. Tarihi bilgiler Akşemseddin'in ya Osmancık doğumlu olduğunu ya da sonradan ailesi ile gelerek bir süre bir medresede müderrislik yaptığı şeklindedir. Fatih (1451-81)'in lâlârından olup daha çok dini kimliğiyle ön plana çıkartılan Akşemseddin, aynı zamanda bir tıp alimi olarak da kabul edilir. . Hacı Bayram Veli'nin halifesi olarak bilinir. Ömrünün son yıllarını Göynük'e geçirmiş öldükten sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen türbesi bugünde ziyaret edilmektedir.

Osmancık'taki Akşemseddin adını taşıyan eserin onun tarafından mı yapıldığı yoksa mevcut olan bir yapıda ders verdiği için mi bu adla anıldığı kesin değildir. Günümüzde oldukça değişerek ulaşan yapının aslında medrese mimarisine uygun yapıldığı anlaşılmaktadır. Olasılıkla depremler ve kaleden düşen taşlar nedeniyle tahrip olan medresenin kalan bölümünün camiye dönüştürüldüğü kabul edilebilir. Bugünkü izlere göre merkezde içinde mihrap ve minberin yer aldığı bir bölüm, önünde giriş kısmı ile, iki yanda kapıları dışarı açılan birer küçük oda karşımıza çıkar.

Araştırmacı C. Baltacı, Akşemseddin'in mesleki tecrübesinden hareketle, Osmancık'ın ilk ders verdiği yer olduğunu ve 20'li medreseler grubuna girdiğinden bahseder (Baltacı 1976:88-89). Yer yer devşirme malzemeye de rastlanılan yapı, 1955-1958 yıllarında büyük çapta onarım görmüştür. Günümüzde ibadete açıktır.

Koyunbaba Köprüsü: Kentin güney ve kuzey iki yakasını birleştiren taşköprü, Osmanlı döneminin en başarılı örneklerindedir. Yapı, zaman zaman geçit vermeyen Kızılırmak Nehrinin üzerine, kentin ve kentle bağlantılı yolların gereksinimi için inşa edilmiştir (Çulpan 1975: 112-115; Yüksel 1983:358).

Köprü kişiliği ile bölgede isim yapmış Koyunbaba'nın adını taşır. Köprünün yapıldığı mevki stratejik bakımdan son derece önemlidir. Ayaklarının her iki tarafta da kayalara oturtulması hedeflenmiştir. Yapı, kale ve kale altındaki kuzey yerleşim (Köprübaşı) ile güneydeki Gemiciler Mahallesi birbirine bağlar. Köprü yapımından önce sal ve kayıklar ile ulaşımın sağlandığı kabul edilir. Bu bağlamda salcı ve kayıkçı halkın oturduğu bölgeye Gemiciler Mahallesi denmiştir. Söylentiye göre köprünün yapımı sırasında işçiler düşünülerek cami, hamam, yatakhane ve imaret gibi bazı yapıların inşa edildiği iddia edilir. Köprünün hanisi Sultan II. Bayezid (1481-1512)'dir. Kale altında Köprübaşına yakın konumda adeta bir çeşme biçimindeki bir yapının içinde karşımıza çıkan kitabeye göre, eserin yapımına 889 H./1485 M.'de başlanmış ve beş sene sonra 894 H./1490 M.'de tamamlanmıştır.

Sarımtırak renkli taşlardan inşa edilen köprü sivri kemerli onbeş gözlüdür. Simetrik planlanmıştır. 249m. uzunluğunda 7.50 m. genişliğindedir. En küçük kemer açıklığı 9.20 m. en büyük ise 16.35 m. dir (İlter 1963: 33-35). Köprünün yapımı sırasında temelde kazıklar kullanılmış ve köprü sağlamlaştırılmıştır. Mimarı bilinmemekle beraber köprü teknolojisini de bilen dönemin mimarlarından birinin eseri olduğu sanılır. Köprünün kaynak ve mansap tarafında da selyaranlar kullanılmıştır.

Yapı 1922, 1938, 1967 ve 1979 yıllarında onarım görmüştür. Bir zamanlar geniş yataktan akan ırmak günümüzde kale yönünde dar bir alanda akış göstermektedir. Gemiciler Mahallesi yönündeki gözler ise toprakla doldurulmuştur. Ayrıca bir zamanlar mevcut olan su dolapları ve su değirmenleri ise zamanla ortadan kalkmıştır.

Köprüye adını veren Koyunbaba'nın temsili bir heykeli de Köprübaşına yerleştirilmiştir.

Koyunbaba Türbesi: Anadolu'da bir zamanlar ünlenen Koyunbaba Tekkesinden günümüz maalesef orijinal çok az şey ulaşabilmiştir. Adının büyüklüğü ve etrafında dolaştırılan efsanelere göre Koyunbaba Bektaşiliğin önemli bir temsilcisidir. (Gürel 2000) Anadolu'da yaygın olan koyun kültürü ile özdeşleşmiştir. Yaşadığı dönemi tartışmalıdır. Bir görüşe göre Hacibektaş Veli ile özdeşleştirildiği için 13. yüzyılda yaşamıştır. Diğer taraftan mevcut kitabeye göre 873M./1468 M.de ölmüştür. (Gürel 2000:27) Adına şehrin biraz dışında Tosya yolu başlangıcında Sultan II. Bayezid tarafından bir tekke inşa ettirilmiştir. Çorum Müzesindeki kitabe yapım tarihini 1469 M. vermektedir.

Bir zamanlar Arafet adıyla bir tepe üzerinde türbe, misafirhane, cami, yemekhane, han, mutfak, kiler ve çeşitli odalardan oluştuğu Evliya Çelebi tarafından belirtilen tekke, depremler, doğanın tahribatı ve diğer bazı nedenlerle çoğu yapısını ve özelliğini kaybetmiştir. Günümüzde türbenin yeri, Çorum Müzesindeki ahşap kapısı, iç içe iki odanın duvarları ve giriş kapısı dışında orijinal özelliklere rastlanmaz.

İçinde Koyunbaba sandukasının yer aldığı türbe, sekizgen biçimli olup sivri külahlıdır. Önünde iki bölümlü revaklı giriş bölümü bulunur. Bu bölüm namaz ve dinlenme yeridir. Türbenin içinde kutsal geyik boynuzlarına rastlanır. Halkın türbeye olan ilgisi nedeniyle yakın zamanda bazı onarımlar ve ilaveler yapılmıştır. Çevrede antik dönem taşları göze çarpar.

Baltacı Mehmed Paşa Çesmesi : Osmanlı döneminde şehrin yetiştirdiği önemli bir şahsiyet de Baltacı Mehmet Paşa'dır. Osmancık' ta 1659/60'da doğduğu kabul edilen Paşa, İstanbul' a Saray'a alınmış Saray içinde ve Taşra'da çeşitli görevlerde bulunmuş, kaptan-i deryalık makamından sonra 1704-6'da ilk kez, 1710-11'de ikinci kez sadrazamlık yapmıştır. Sadrazamlığı döneminde 1711'de Prut Savaşı ve Antlaşması olmuş, 1712'de sürüldüğü Limmi Adasında ölmüştür (Anonim 1999: 154). Tarihçiler tarafından kişiliği iyi huylu kabul edilerek mesleğinde başarılı bulunur.

Paşa, 18. yüzyıl başına kadar halkın genelde nehirden sağladığı suyla ihtiyacını karşıladığını düşünerek, kente borularla su getirtmiş ve bu suları farklı yerlere inşa ettirdiği dört çeşmeyle dağıtmıştır. Günümüze bu çeşmelerden sadece ikisi ulaşmıştır. Bu çeşmelerden birinin üzerindeki ortak kitabeye göre 1117M./1705M. tarihi dikkati çeker (Emiroğlu 1995: 266).

Sonuçta Osmancık, nehrin, ormanların ve pirinç tarlalarının yanı sıra doğasının güzelliğinin yanı sıra, yetiştirdiği önemli devlet ve din adamlarıyla da tarihte iz bırakan bir kent olmuştur. Bu özelliklerini geniş kitlelere duyurarak insanların gelip gezmesini, bir iç turizm yaratılmasını sağlamak görevi ise tüm Osmancıklılara ve kente ilgi duyan Osmancık kenti dostlarına düşmektedir.

Kaynakça

- ANONİM (1969). *Köprülerimiz*, Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ANONİM (1999). *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi I-II*, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- ANONİM (2000). *Osmancık Guide*, İzmir: Osmancık Kaymakamlığı Yayınları
- ASLIYÜCE, Erdoğan (1998). Çorum Toprağı -2 , *Yesevi Dergisi*, I 56 Çorum, s. 6-14.
- AYVERDİ, E.Hakkı (1989). *Osmanlı Minaresinde Çelebi ve II. Murad Devri*, II, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- BALTACI, Cahid (1976). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan Matbaası
- BULDUK, Üçler (1992). "Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri-I", *A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, III, Ankara, s.129-65.
- ÇULPAN, Cevdet (1975). *Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)*, Ankara: T.T.K. Yayınları.

- EMİROĞLU, Kudret (1995), *Ankara Vilayet Salnâmesi 1325 (1907)*, Ankara, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
- EVLİYA ÇELEBİ (1993). *Tam Metin Seyahatnâme*, II. İstanbul: Üçdal Belde Neşriyat Yayınları.
- GOODWIN, Godfrey (1971). *A History of Otoman Architecture*, London: Thames and Hudson Yayınları.
- GÜREL, Zeki (1971). *Koyun Baba*, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (2000). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- İLTER, Fügen (2002). "Osmanlı Ulaşım Ağında Irmak Kenarı Bir Yerleşme: Osmancık", *TTK Belleten*, LII/203, Ankara, s.535-70.
- SARAÇER, Cevdet (2000). *Tarihsel Doku İçinde Unutulan Bir Kent: Osmancık*, İstanbul.
- TEXIER, Charles (2002). *Küçük Asya*, (Çev. Ali Suat), I-II-III, Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Vakfı Yayınları.
- TUNÇ, Gülgün, (1978) *Taş Köprülerimiz*, Ankara Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- UNAT, F. Reşit, (1987) *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara T.T.K. Yayınları.
- UNVER, Süheyl,(1952) *Dördüncü Murad' ın Revan Seferi Kronolojisi 1044/1635"* *Belleten*, Ankara, 16, s. 547-576.
- YÜKSEL, Aydın, (1983) *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid Yavuz Selim Devri*, İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayınları.

Koyunbaba Köprüsü

Koyunbaba Köprüsü (Osmancık Belediyesi Arşivinden Alınmıştır)

Koyunbaba Köprüsü, Kitabı

Kızılırmak ve Osmançık Kalesinden Bir Görünüm

Akşemseddin Camii

İmâret Camii

**İmâret Camii ve Çevresi
(Osmancık Belediyesi Arşivinden Alınmıştır)**

Paşa Hamamı